

НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ ГАЛУЗЕВОЇ СТРУКТУРИ ВИРОБНИЦТВА В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

А.О. Соколова, к.е.н., доцент, А.В. Мельник, студентка
Житомирський національний агроєкологічний університет

Досліджено теоретико-методологічні та нормативно-правові аспекти формування галузевої структури аграрних підприємств, доведено необхідність її системного вдосконалення в сучасних умовах.

Постановка проблеми. Становлення і розвиток ринкових форм господарювання в аграрному секторі економіки на базі приватної власності на землю і майно потребують здійснення системи організаційно-економічних та техніко-технологічних заходів, спрямованих на вдосконалення та підвищення ефективності структури їх виробництва. Зміни в галузевій структурі виробництва, за головним

критерієм – ефективність, створюють сприятливе економіко-правове середовище для підприємництва, забезпечують найвищу мотивацію до продуктивного і рентабельного господарювання на селі.

Аналіз останніх публікацій та мета дослідження. З'ясуванню проблем розвитку виробничої структури, спеціалізації, оптимізації галузевої структури виробництва сільськогосподарських підприємств присвячені наукові праці багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, серед яких: Андрійчук В.Г., Амбросов В.Я., Борисова В.А., Гайдуцький П.У., Канінський П.К., Кириленко І.Г., Корецький М.Х., Макаренко П.М., Мармуль Л.О., Онищенко О.М., Саблук П.Т. та інші. Однак труднощі підвищення ефективності виробництва різних за формами господарювання підприємств аграрного сектора свідчать, що в теоретичному і практичному плані залишаються до кінця не вирішеними проблеми раціонального складу галузей сільськогосподарських підприємств, напрямів спеціалізації та критеріїв поєднання галузей підприємств в умовах постійних ринкових змін. Тому **метою дослідження** є розробка теоретичних та практичних рекомендацій щодо формування адаптованої до ринкових умов ефективної галузевої структури аграрного підприємства.

Виклад основного матеріалу. Галузева виробнича структура агроформувань у період сучасної аграрної реформи зазнала змін і в результаті характеризується як неефективна. Погляди вітчизняних учених на тлумачення поняття «галузева структура виробництва» неоднозначні, що зумовлює різні підходи до дослідження цього явища у процесі становлення аграрного сектора [1, 2, 3]. Галузь – це частина сільськогосподарського виробництва, яка відрізняється від його інших частин кінцевою продукцією, набором засобів виробництва (предметів і знарядь праці), технологією виробництва і його організацією, а також професійним складом працівників.

Поняття галузі є досить складним, особливо коли йдеться про сільське господарство. Головна галузь характеризує виробничий напрямок підприємства, визначає його спеціалізацію, а її продукція має найбільшу питому вагу у структурі товарної продукції. Водночас, кожне підприємство розвиває додаткові галузі, які мають, як правило, товарне значення. З метою самозабезпечення певними видами сільськогосподарської продукції аграрні підприємства часто розвивають підсобні сільськогосподарські галузі, що мають незначне товарне значення [1, с. 535-540].

Оскільки в аграрних підприємствах не вся продукція набуває товарної форми і значна її частина споживається в процесі виробництва іншими галузями, насамперед головними, для оцінки галузевої структури кожного підприємства необхідно використовувати

показник «структура валової продукції» (в порівнянних цінах 2005 р). Додаткові показники галузевої структури підприємства – це структура трудових і матеріально-грошових витрат [7, 8].

Раціональне та ефективне функціонування галузей можливе лише за умови їх правильного поєднання, що обумовлюється взаємозалежністю використання спорідненої продукції, однотипних технічних засобів, рівномірністю використання трудових ресурсів протягом року та грошових надходжень. Проведене дослідження свідчить про те, що в структурі валової продукції сільського господарства в аграрних підприємствах переважає продукція рослинництва (табл.).

Таблиця. Структура виробництва валової продукції сільського господарства за категоріями господарств України, відсотків

Показник	Роки					2008р. до 2004р. (+,-)
	2004	2005	2006	2007	2008	
<i>Сільськогосподарські підприємства</i>						
Валова продукція – всього	35,6	36,5	39,0	39,9	46,0	-23,4
у тому числі						
продукція рослинництва	40,7	40,3	42,3	41,5	49,5	-25,5
продукція тваринництва	27,8	31,3	34,5	37,9	40,3	-24,5
<i>Господарства населення</i>						
Валова продукція – всього	64,4	63,5	61,0	60,1	54,0	+23,4
у тому числі						
продукція рослинництва	59,3	59,7	57,7	58,5	50,5	+25,5
продукція тваринництва	72,2	68,7	65,5	62,1	59,7	+24,5

Джерело: розраховано за даними Держкомстату України.

Раціональне поєднання галузей є необхідною умовою ведення сільськогосподарського виробництва. Воно сприяє планомірному надходженню коштів протягом року, забезпечує поступове скорочення кількості галузей і розширення тих з них, які дають найбільший вихід продукції при мінімальних затратах. Використання принципів раціонального поєднання галузей необхідне для ефективного функціонування підприємства і передбачення майбутніх процесів його розвитку. Це дає змогу підвищувати прибутковість підприємства. Але цього не достатньо, ще повинна існувати налагоджена нормативно-правова база, яка буде регулювати діяльність підприємств та економіки в цілому і регламентувати права та норми для їх розвитку в зовнішньому середовищі. Щодо галузевої структури сільськогосподарських підприємств існують такі нормативно-правові акти, які регулюють розвиток основних галузей рослинництва і тваринництва:

– Господарський кодекс;

– проект постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми розвитку тваринництва на період до 2015 року», який передбачає забезпечення продовольчої безпеки держави шляхом розвитку конкурентоспроможного тваринництва і нарощування його експортного потенціалу на основі концентрації державних ресурсів та коштів на пріоритетних напрямках розвитку галузі;

– проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Концепції Загальнодержавної програми сталого розвитку сільських територій до 2020 року», головною метою якого є визначення вибору пріоритетних напрямів державної політики щодо використання бюджетних коштів на підтримку сільських територій, визначення основних напрямів інтеграційної діяльності в рамках СОТ та з країнами Європейського Союзу та передбачається механізм як захисту вітчизняного товаровиробника, так і використання інвестицій;

– інші нормативно-правові акти.

На жаль, нині існує багато порушень щодо дотримання правил нормативно-правової бази. Законодавча база не цілком підтримує права працівників і підприємства в цілому та є застарілою. Особливо це впливає на сільськогосподарські підприємства, оскільки держава не здійснює підтримку щодо виробництва сільськогосподарської продукції.

Економічне значення раціонального поєднання галузей і виробництва тієї чи іншої продукції полягає в тому, що воно створює умови для більш ефективного використання головного засобу виробництва – землі. Збільшення на цій основі кількості і поліпшення якості продукції рослинництва і тваринництва є головним завданням сільського господарства. А комбінація факторів виробництва однієї і тієї ж кількості продукції залежить тільки від їх відносних цін і не залежить від технічного процесу, оскільки останній збільшує граничну ефективність факторів виробництва в однаковій мірі [5, с.237; 6, с.149].

Визначення раціонального поєднання галузей у господарстві – одне з головних і найскладніших завдань перспективного внутрішньогосподарського планування. Складність його зумовлюється великою кількістю можливих комбінацій поєднання галузей. При цьому необхідно враховувати дві протилежні тенденції – спеціалізація виробництва і ведення багатогалузевого господарства – диверсифікацію. У кожному господарстві на ці тенденції впливає багато факторів, які можна поділити на дві групи.

До *першої групи* слід віднести фактори, що сприяють поглибленню спеціалізації виробництва і скороченню кількості галузей у господарстві (фактори спеціалізації): сприятливі природні умови для розвитку даної галузі; можливість підвищення рівня

концентрації виробництва; менші порівняно з багатгалузевими інвестиції на придбання комплексів машин; близькість пунктів реалізації сільськогосподарської продукції та переробних підприємств; раціональніше використання знань спеціалістів. До *другої групи будуть* належати фактори інтеграції: організаційно-технологічні взаємозв'язки між галузями; більш повне використання ресурсного потенціалу; раціональніше використання побічної продукції; потреба в самозабезпеченні продуктами харчування та ін.

У контексті необхідності удосконалення галузевої структури аграрних підприємств основними напрямками державного регулювання і підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні на найближчі 10 років мають бути:

- регулювання фондів сільськогосподарських товаровиробників;
- формування ефективної аграрної структури і торгової політики;
- розміщення спеціалізованого виробництва в регіонах з найсприятливішими природно-економічними умовами;
- підвищення економічної віддачі природних ресурсів і капіталу;
- реструктуризація галузі має призвести до рівноваги виробництва продовольства та його споживання і цим забезпечити чутливість сільського господарства до ринкової кон'юнктури, підвищити конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції.

Варто підтримати Генерального директора компанії АМАКО В. Скоцика, який в інформації УНІАН на прес-конференції «Перспективи розвитку сільського господарства після вступу до СОТ» зазначив, що в умовах світової продовольчої кризи, з одного боку, та зростання попиту на біопаливо, з іншого, в ситуації, коли в світі майже не лишилося країн, здатних розширювати посівні площі та збільшувати рентабельність сільськогосподарського виробництва, перед Україною відкриваються колосальні можливості [10]. Аграрній галузі сьогодні не потрібно просто дотації, їй потрібні нормальні умови для ефективного розвитку: законодавча база і, насамперед, вирішення земельних питань, а також ефективний менеджмент. Сільське господарство завжди було пріоритетною галуззю для України, зважаючи на хороші кліматичні умови, родючість ґрунтів та вдале географічне положення. Тому сьогодні основне завдання – не лише зберегти цей пріоритет, але й розвинути галузь.

Висновки. Таким чином, економічне значення раціонального поєднання галузей і виробництва сільськогосподарської продукції полягає в тому, що воно створює умови для більш ефективного використання головного засобу виробництва – землі. Збільшення на

цій основі кількості і поліпшення якості продукції рослинництва і тваринництва є головним завданням сільського господарства. Структура виробництва аграрних господарств виражає співвідношення за питомою вагою головних, додаткових і підсобних галузей. При цьому головні галузі повинні бути оптимальними за розмірами, додаткові не нижче мінімально допустимих, що забезпечує ведення виробництва із застосуванням прогресивної технології, сучасної техніки і раціональної організації праці.

Пропорційність виробничої структури може бути забезпечена лише за умови внутрішньої збалансованості основного, промислового, підсобного виробництва та взаємопов'язана з виробничою і соціальною інфраструктурою суб'єкта господарювання. Впровадження оптимальної структури виробництва надає можливість перерозподілити наявні в господарстві виробничі ресурси для максимального задоволення потреб споживачів та підвищення ефективності виробництва.

Список використаної літератури

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2005. – 510 с.
2. Довганюк О. І. Науково-методичні основи вдосконалення галузевої структури виробництва у сільськогосподарських підприємствах / О.І. Довганюк // АгроІнком. – 2005. – № 5. – С. 74-76.
3. Економіка підприємства / за ред. С. Ф. Покропивного. – К.: КНЕУ, 2005. – 528 с.
4. Зорін Г.Г. Агропромисловий комплекс України, його територіальна, галузева спеціалізація і забезпечення управління / Г.Г. Зорін // Вісн. Рівненського держ. техн. у-ту. Сер. Економіка. Актуальні проблеми підготовки фахівців в умовах реструктуризації органів регіонального управління. – Вип. 2 (15), 2002. – С. 284-289.
5. Зорін Г.Г. Оптимізація поєднання галузей різних виробничих типів господарств / Г.Г. Зорін // Ринкова трансформація економіки АПК: кол. моногр. у 4-х ч. / за ред. П. Т. Саблука, В. Я. Амбросова, Г. Є. Мазнева. – К.: ІАЕ, 2002. – Ч. 2. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. – С. 236-238.
6. Зорін Г.Г. Спеціалізація сільськогосподарських підприємств, економічний зміст і значення / Г.Г. Зорін // Таврійський наук. вісн. – 2001. – Вип. 17. – С. 148-152.
7. Зрібняк Л.Я. Організація і планування сільськогосподарського виробництва: навч. посіб. / Л.Я. Зрібняк, М.М. Ільчук. – К.: ЗАТ «Нічлава», 2004. – 304 с.
8. Нелеп В.М. Планування в агропромислових формуваннях: навч.-метод. посіб. для самост. вивчення дисципліни / В.М. Нелеп. – К.: КНЕУ, 2008. – 296 с.

9. Чиновники взялися за молоко та зерно // Агробізнес сьогодні. – 2007. – № 15-16. – С. 8-9.

10. Скоцик В. Проблеми і перспективи розвитку сільського господарства після вступу до СОТ [Елект. ресурс].– Режим доступу: <http://www.uaan.gov.ua>.